

---

# Geestelijke verzorging als gastvrijheid

## Een alternatief voor de metafoor van professionele vriendschap

Met de metafoor van de gastvrijheid wil Martin Walton een beschrijving geven van het werk van geestelijk verzorgers. Ze zijn gastvrouw/gastheer want nodigen mensen uit om hun verhaal te doen. Maar tegelijkertijd zijn ze ook zelf te gast in een hen vaak vreemde wereld. Met andere woorden: 'gastvrije gasten'. Volgens Walton is het een uitdaging voor geestelijk verzorgers om de verschillende rollen goed te leren spelen.

### Martin Walton

**G**EESTELIJKE VERZORGING IS een rijke praktijk met een groeiende theorievorming. De theorievorming heeft nog niet tot eenduidigheid geleid, maar dat is in weinig beroepen het geval. De fundamentele vraag is: hoe kunnen geestelijk verzorgers adequaat beschrijven wat zij doen in begeleidingscontacten met cliënten? En voor wie? In welk taalveld, functioneel of metaforisch? Ik wil op deze plek een metafoor verkennen: gastvrijheid. Daarbij ruim ik een belangrijke plaats in voor rolwisseling tussen gastheer/-vrouw en gast: de gastvrije gast. Zo ontstaat ruimte voor wederkerigheid, ook al betekent die wederkerigheid geen gelijksoortigheid. Ook waag ik me aan een vergelijking van de metafoor van gastvrij-

heid met een andere metafoor, die recentelijk is voorgesteld, namelijk: professionele vriendschap. Eerst verken ik mijn eigen voorstel van de gastvrije gast (*welcoming guest*, vgl. Walton 2012). Dat doe ik in de eerste plaats beschrijvend. Met de metafoor van gastvrijheid wil ik niet zozeer iets anders of nieuws voorstellen dat geestelijke verzorgers zouden moeten doen, als wel een mogelijke beschrijving aanbieden van wat zij feitelijk al doen.

### Op bezoek

Het dagelijks taalgebruik van geestelijk verzorgers verwijst naar praktijken van gastvrijheid. Men *bezoekt* afdelingen en woningen, *ontvangt* anderen

op een kantoor, *vraagt toestemming* om binnen te mogen komen of naast een bed te zitten, *heet anderen welkom* in groepswork, bezinningsmomenten en kerkdiensten, *schudt handen* en *biedt koffie aan* of krijgt wat aangeboden, *bedankt* mensen voor hun komst.

Toen ik in 1993 als geestelijk verzorger in de GGz begon, was het proces van vermaatschappelijking van de zorg al op gang. Een redelijk aantal patiënten stond op het punt om buiten het instellingsterrein te gaan werken en een appartement in de stad te betrekken. Wanneer iemand mij vertelde dat hij of zij ging verhuizen, deed ik een aanbod. Als men mij het nieuwe adres zou laten weten, zou ik na de verhuizing op bezoek komen en gebakjes meenemen. Een dergelijk moment zou gevierd moeten worden, vond ik. Ik had ook andere intenties, zoals nagaan wat iemands (geestelijke) behoeften waren in de nieuwe situatie. Zou men aansluiting vinden bij mensen in de omgeving of bleef er specialistische geestelijke verzorging nodig? Mijn voornaamste doel was het erkennen van de nieuwe stap en waar wenselijk ondersteuning bieden. Omdat velen door de verhuizing in een relatief isolement terecht kwamen, hoopte ik – door mezelf als gast aan te bieden – hen ertoe uit te dagen anderen uit te nodigen en te ontvangen. Door mezelf uit te nodigen en door zelf taart mee te nemen heb ik echter de rollen verward. Ik deed dingen die bij de rol van gastheer of gastvrouw hoorden. Maar het was die verwarring, of beter gezegd rolwisseling, die de bezoeken effectief maakten.

Bezoek van geestelijke verzorgers wordt door een dubbele intentie gekenmerkt. In de eerste plaats vervult het een belangrijke sociaal-culturele rol in de vormgeving vanuit bepaalde culturele gewoontes en de persoonlijke interactie. In de tweede plaats dienen de bezoeken een zingevende en spirituele intentie bij het bevestigen van mensen in hun humaniteit en waardigheid, bij het welkom heten van mensen in een ruimte van gesprek, counseling of bezinning. Met het oog op dat dubbele doel speelt de geestelijk verzorger een dubbele rol, die van gastvrouw die gastvrijheid aanbiedt én die van gast die toestemming vraagt om de ruimte en belevingswereld van een ander binnen te treden en daar voorzichtige stappen zet

om die wereld te leren kennen. Tegenover de rol van de geestelijk verzorger als gastheer staat de rol van de cliënt als gast, maar van even groot belang is aandacht voor de rol van de cliënt als gastheer of gastvrouw, als iemand die bereid is en het aandurft om een (relatieve) vreemdeling toe te laten. De cliënt moet toelaten dat een ander haar ruimte of zijn levensverhaal binnenwandelt en de landschappen van haar bestaan als mens en patiënt verkent. Onbekende werelden ontmoeten elkaar. Beurtelings biedt men elkaar gastvrijheid. Ik hoop duidelijk te maken hoe aandacht voor dergelijke rolwisseling en voor de interactie die daarmee gepaard gaat kan helpen om het werk van geestelijk verzorgers te verhelderen.

### Aandacht voor gastvrijheid

Mijn voorstel over gastvrijheid wordt mede ingegeven door een hernieuwde aandacht voor het thema in bredere zin. In filosofische termen heeft Derrida gastvrijheid als een fundament van cultuur beschreven (Derrida 2000). Gastvrijheid wordt als theologische metafoor gebezigd om de relatie tussen God en mens opnieuw te doordenken (Newlands & Smith 2010) of om een hermeneutiek van interreligieuze dialoog te verwoorden (Moyaert 2011). Op praktisch niveau motiveren inloophuizen hun activiteiten vanuit noties van gastvrijheid (Pohl 1999). Gastvrijheid heeft diepe culturele en religieuze wortels. Ik noteer vier gezichtspunten uit de literatuur die behulpzaam kunnen zijn.

1. Kenmerkend in de evangelieverhalen over Jezus zijn feesten en maaltijden. De gastheren en (genodigde) gasten hebben de neiging zich onaanangepast te gedragen. Opvallend is hoe Jezus zelf als gastheer optreedt, als gast wordt uitgenodigd, maar ook de rol op zich neemt van een gast die zichzelf uitnodigt. In alle gevallen is hij in staat om in de agenda in te grijpen en het gesprek nieuwe impulsen te geven. Hij nodigt zichzelf uit in het huis van een uitgestotene en hij heet een vrouw van slechte reputatie welkom in het huis van een ander. Het non-conformistische verschuiven van rollen vormt een essentieel deel van de dynamiek in de verhalen (Pohl 1999, p. 17vv).
2. De taal van gastvrijheid toont overlap met de taal van spiritualiteit. Noties als ontvanke-

lijkheid en transformatie spelen in beide discoursen een rol. In religieuze tradities worden daden van gastvrijheid als uitdrukking van spiritualiteit verstaan (Vgl. Matteüs 25:31v.; Hebreëën 13:2).

3. Er lijkt een soort natuurlijke verwantschap te bestaan tussen praktijken van gastvrijheid en narratieve, hermeneutische benaderingen van geestelijke verzorging. De ontmoeting tussen gastheer en vreemdeling, met name de maaltijd met gasten, is een optimale setting voor het delen van verhalen, voor het ontdekken van nieuwe perspectieven en voor het openen van nieuwe velden van betekenis (Pohl 1999, 13; Moyaert 2011; Nouwen 1975, 67).
4. In de literatuur over gastvrijheid komt men regelmatig verwijzingen naar dialogische filosofie tegen, waar gastvrouw/gastheer en gast/vreemdeling als 'ik' en 'gij' worden wie zij zijn in de ontmoeting met elkaar. Er wordt verwezen naar de ontmoeting met de ander (Buber); naar de ander als vreemdeling (Levinas); en naar *one-self as another* (Ricouer). Men zou dergelijke filosofische percepties als een fenomenologie van gastvrijheid kunnen lezen (Vosloo 2006, 116; Moyaert 2011).

### Gastrijke gast

Een dergelijke fenomenologie van gastvrijheid wordt hier niet uitgewerkt, maar loopt parallel aan ervaringen in pastorale counseling en geestelijke verzorging (Nouwen 1975, 48, 51; Dittes 1999, 60; Pembroke 2002, 1-3). Erkenning van de ander als medemens die tegelijk anders is speelt daarin een belangrijke rol. Dat maakt wederkerigheid mogelijk. De gastheer leert van de gast en kan zich soms nog meer door de gast begenadigd voelen dan andersom. De geestelijk verzorger leert van de ander, kan onder de indruk raken van wat hij/zij bij de ander waarneemt en kan een ontmoeting eerder als gave dan als werk ervaren.

Nu zijn goede praktijken van gastvrijheid nodig en nuttig daar waar de relatie tussen geestelijk verzorger en cliënt in eerste instantie een formele relatie is. De gewoonten van gastvrijheid bieden de nodige veiligheid en achtzaamheid. Een eenvoudige handeling als het ontvangen van een ander, het ruimte geven aan vragen die men haast niet durft te stellen, of onderdak bieden aan

vreemde zienswijzen, kan een opening zijn voor een nieuwe ervaring of omkering (Dittes 1999). 'Healers are hosts who patiently and carefully listen to the story of the suffering strangers. Patients are guests who rediscover their selves by telling their story to the one who offers them a place to stay. In the telling of their stories, strangers befriend not only their host but also their past' (Nouwen 1975, p. 67v).

Wanneer gastvrijheid als kwaliteit wordt benadrukt in de literatuur over pastoraat, is het meestal de pastor die als gastheer of gastvrouw wordt gezien. De 'ander' of de cliënt wordt als gast beschouwd. Ik meen dat de metafoer van gastvrijheid meer kritische potentieel heeft als er ook een omkering van rollen plaatsvindt. De vraag is dan hoe een geestelijk verzorger aan het vermogen van een cliënt tot gastvrijheid kan bijdragen of die bevestigen. Een dergelijke omkering of rolwisseling kan een performatief en *empowering* effect hebben. In het aannemen van de rol van gast nodigt de geestelijk verzorger de ander uit om de rol van gastvrouw of gastheer te vervullen.

### Kenmerken van gastvrijheid

Hoewel ik ervan uitga dat geestelijk verzorgers bij het bezoeken van cliënten en het bieden van gastvrijheid aan nieuwe manieren van denken inderdaad werken zoals hier boven beschreven, wil ik een aantal kenmerken van gastvrijheid langslopen om de perceptie te scherpen en mogelijkere wijs te verdiepen. Over het welkom heten en over wederkerigheid is al iets gezegd. Ik richt nu de aandacht op andere aspecten.

*Doelen* – Praktijken van gastvrijheid dienen meestal twee basale doelen: leniging van de noden van een mens, hetzij honger of onderdak, en vervolgens hem of haar gelegenheid geven om zijn of haar verhaal te vertellen. Deze dubbele focus kan richting bieden aan een begeleidingscontact. Welke noden zijn aanwezig? Welke verhalen kunnen gedeeld worden? Twee andere vragen spelen dan een rol. Wie is de ander die zich te kennen geeft? Waar hoopt zij op? In de geestelijke verzorging zijn zulke vragen, zulke verhalen en expressieve momenten niet de middelen om waarmee men iets bereikt, maar het zijn zelf performatieve gebeurtenissen.

De goede gastvrouw/geestelijk verzorger luistert, als een goede hermeneut, aandachtig naar het verhaal van de ander en treedt voorzichtig binnen in een nieuwe, vaak 'vreemde' wereld die zich aan het ontvouwen is. Het auteurschap van het verhaal wordt geëerbiedigd, maar tegelijk wordt de ander uitgenodigd om andere lezingen te proeven. De geestelijk verzorger toont zich gastvrij tegenover de wereld van de ander maar vertelt ook over de gewoonten in de eigen cultuur. Men biedt geestelijk onderdak aan zwervende zielen maar verwelkomt ook weggestopte gevoelens. Als gastheer hoeft de geestelijk verzorger noch een oordeel over de zienswijzen van de ander uit te spreken noch contrasterende gezichtspunten achterwege te laten. Zo biedt de metafoor van gastvrijheid een woordenschat aan de geestelijk verzorger waarmee men het eigen optreden kan evalueren, specifieke ontmoetingen kan analyseren en rekenschap kan afleggen van gemiste kansen.

## De geestelijk verzorger leert van de ander

*Symmetrie en asymmetrie* – Symmetrie én asymmetrie zijn beide kenmerken van geestelijke zorg. Er is symmetrie in de verlegenheid ten aanzien van de grote vragen van het leven; er is meestal asymmetrie in het vermogen om er toch iets van te zeggen. Er is enige mate van symmetrie in de menselijke ervaring, maar er is asymmetrie in hoe die ervaring op twee mensen drukt in hun afzonderlijke rollen als patiënt en geestelijk verzorger. Er is enige symmetrie in kwetsbaarheid, maar asymmetrie in (actuele) gekwetstheid.

Beide, symmetrie en asymmetrie, hebben hun waarde en valkuilen. Het delen van basale menselijke ervaringen maakt empathie mogelijk maar kan ook tot over-identificatie en projectie leiden. Door het verschil in rollen wordt de professionaliteit van de geestelijk verzorger mogelijk gemaakt, maar dezelfde asymmetrie kan aanleiding geven tot een houding bij de professional waarin hij meent beter te weten dan de ander wat die ander nodig heeft. Nu hoort het tot de professionaliteit van geestelijk verzorgers om zich van dergelijke

verschillen in kennis, macht en positie *bewust* te zijn. Een andere omgang met de verschillen is de kwaliteit van de *relatie* te benadrukken. Wat vermeden moet worden is de neiging om met bewustwording over de eigen schaduw van ongelijkheid te willen springen of door de aanname van een gedeelde menselijkheid over de kloof van asymmetrie te springen.

Ik stel het wat karikaturaal omdat ik erop wil wijzen hoe de metafoor van de gastvrije gast een andere focus kan bieden, niet op de kwaliteit van de zorgrelatie maar op die van de interactie van de ontmoeting. De kwaliteit van de interacties kunnen dan geëvalueerd worden met criteria ontleend aan praktijken van gastvrijheid. Is een geestelijk verzorger als gastvrouw in staat om overeenkomst en verschil, symmetrie en asymmetrie te onderscheiden met hun relatieve waarde en mogelijke gevaren? Is de geestelijk verzorger in staat om zowel de rol van gastheer als de rol van gast te spelen en te onderkennen welke rol wanneer gespeeld moet worden? Een goede gastheer legt de plaatselijke gewoonten van communicatie uit en nodigt de gast uit te vertellen hoe het in diens land eraan toe gaat. Gastvrouw en gast zijn beurtelings thuis in eigen land en te gast in dat van de ander. Zij kunnen afspreken hoe zij met elkaar spreken en welke onderwerpen passend zijn. In zulke uitwisselingen kunnen verschillen in macht onder ogen gezien worden en ter wille van de interactie herschikt. Menselijke symmetrie kan gewaardeerd worden vanuit verschillende oogpunten, want van verschillende rollen.

*Vreemdeling zijn & verschil* – Hoewel de term gastvrijheid vaak gebruikt wordt voor de ontvangst van gelijkgezinden en gelijkgesitueerden, leg ik eerder de nadruk op het verwelkomen van de vreemdeling. (De rol van 'ander', van vreemdeling, wordt meestal aan de gast toegekend, maar voor de gast is de gastheer uiteraard ook een vreemdeling.) 'Gastvrijheid is een ander verwelkomen in zijn anderszijn' (Vosloo 2005, 51). Een kracht van de metafoor van gastvrijheid is de aanname dat twee vreemdelingen elkaar ontmoeten die er wellicht moeite voor moeten doen om elkaar te begrijpen. Er kan sprake zijn van fundamentele verschillen op basis van (sub)cultuur, etniciteit,

levensbeschouwing, gender, klasse of individuele eigenschappen. Het (nog) niet verstaan of begrijpen van een ander is vaak behulpzamer dan een verondersteld of voortijdig begrijpen.

Tegelijk is het best mogelijk dat men in de ander dingen tegenkomt, de geestelijk verzorger in de cliënt, de cliënt in de geestelijk verzorger, die men werkelijk vreemd vindt. Men kan ze dan vreemd laten. Door aan het vreemde ruimte te geven biedt gastvrijheid de mogelijkheid om iets vreemd te vinden zonder daarmee een oordeel uit te spreken. Het punt is niet dat geestelijk verzorgers niet mogen oordelen maar dat hun rol als gastheer hun helpt om dat oordeel zo min mogelijk aan de dag te leggen. De gastvrouw transformeert het oordeel over het vreemde in een nieuwsgierigheid naar de aard van het vreemde. Daarin kunnen gastvrouw en gast van elkaar leren. Ook in de rollen van leraar en leerling kan een positiewisseling plaatsvinden.

*Nabijheid en afstand* – Een terugkerend thema in hulpverleningsrelaties is de polariteit of spanning tussen afstand en nabijheid. In de presentie benadering, met haar nadruk op beschikbaarheid, krijgt nabijheid een nog zwaarder gewicht. Hoe men met de spanning moet omgaan blijkt lastig te formuleren. Mijns inziens bieden de rollen van gastvrijheid daarvoor manieren. De rol van gastheer is zowel veeleisend als beschermend. Het behoort tot die rol om zowel intermenselijkheid en nabijheid aan de dag te leggen als grenzen te stellen, juist ter wille van de goede verhoudingen. Door zichzelf als gastvrouw te beschouwen kunnen geestelijk verzorgers onderzoeken hoe zij die rol willen en kunnen vervullen, waar hun grenzen liggen en waar zij grenzen willen verleggen. Door zichzelf als gast te beschouwen kunnen geestelijk verzorgers nieuwe rollen uitproberen, de grensgebieden van het beroep verkennen en zichzelf leren zien door de ogen van anderen. Zo kan men in de bewuste rolwisseling een weg vinden in de polariteit van afstand en nabijheid.

### **Professionele vriendschap**

Het thema afstand en nabijheid en het definiëren van rollen sluit aan bij de overstap om de metafoer van professionele vriendschap aan de orde te stellen. Het recente artikel van Ben de Boer 'Een

vorm van vriendschap. Over professionaliteit, zorgethiek en geestelijke verzorging' (De Boer 2012) was aanleiding voor mij om een vergelijking te trekken tussen de metaforen van gastvrijheid en vriendschap, de gastvrije gast en de professionele vriend. In aansluiting bij gedachten van Andries Baart en Frans Vosman stelt De Boer een 'model van professioneel vriendschap' voor als 'omschrijving van het ambt en de professionele zorgpraktijk van geestelijk verzorgers' (De Boer 2012, 65). Ook De Boer heeft voor zijn metafoer een basaal descriptief vertrekpunt. Dat ligt in de constatering van Baart dat buurtbewoners zelf gebruik maken van de metafoer van vriendschap (en ook van familiere aanduidingen: zus, broer, moeder) als aanduiding voor de pastor (De Boer 2012, 12). Wat biedt vriendschap als metafoer? De Boer volgt Vosman in het beschrijven van professionele vriendschap als een 'morele positie', namelijk 'een moreel antwoord op de tragische situatie waarin veel zorgvragers verkeren' (De Boer 2012, 13). Deze morele positie leunt weer op de presentie benadering van Baart als 'een vorm van zorg die zich kenmerkt door het radicale besluit van de zorgverlener om de leefwereld van de ander te delen en op een aandachtige, open en trouwe manier te werken aan een betekenisvolle relatie' (De Boer 2012, 11). 'De vriendschap van geestelijk verzorgers zou ik willen interpreteren', aldus De Boer, 'als religieus of levensbeschouwelijk antwoord op kwetsbaarheid en afhankelijkheid' (13).

Deze intenties zijn buitengewoon sympathiek en actueel. Hans Reinders (2008) heeft bijvoorbeeld verduidelijkt hoe het centrale probleem van de maatschappelijke integratie van mensen met een verstandelijke beperking wellicht te maken heeft met het feit dat weinig anderen hen vriendschap aanbieden. Overigens behandelt Reinders vriendschap (of gebrek eraan) als maatschappelijke uitdaging en niet zo zeer als typering van de zorgbetrekking.

Mijn vraag is wat er met vriendschap in de zorgbetrekking gebeurt als de vriendschappelijkheid wordt gemotiveerd vanuit het tragische in plaats van, bijvoorbeeld, vanuit het overvloedige of het antropologische. In welke zin is er nog sprake van vriendschap? De formulering 'als vriend' blijkt cruciaal te zijn. Waar men de meta-

foor van vriendschap gebruikt, wordt die niet alleen verkend voor zijn potentieel, maar ook onder condities gesteld. Het heet 'op de positie van een vriend kunnen gaan staan' (De Boer 2012, 11) of 'professionaliteit op de wijze van vriendschap' (De Boer 2012, 12). Daarbij neemt men expliciet afstand van een hedendaags, geïdealiseerd beeld van vriendschap dat uit de Romantiek stamt en grijpt terug op aristotelische en thomistische noties van vriendschap. Niet de intieme emotionaliteit (Romantiek) staat centraal maar 'het goede willen voor de ander' (De Boer 2012, 12). Dit laatste hoort weliswaar bij vriendschap, maar onderscheidt mijns inziens vriendschap nog niet van andere mogelijke relaties.

Wanneer Vosman vervolgens Thomas uitvoeriger citeert, rijst voor mij de vraag of een zorgbetrekking aan de kenmerken van vriendschap nog wel kan voldoen:

*'Allereerst wil de vriend met zijn vriend verkeren en leven, voorts wil hij die dingen die goed voor zijn vriend zijn, goed jegens hem handelen, vreugdevol met hem leven, met zijn hart bij het hart van zijn vriend zijn, met hem verheugd en met hem bedroefd zijn.'* (Vosman 2006, 65)

Het betonen van empathie in vreugde en droefenis hoort bij basale geestelijke zorg, zoals we minstens sinds Carl Rogers weten. 'Met de ander van hart tot hart leven' is echter *soms* in de hulpverlening aan de orde, maar lang niet altijd. Een dergelijke formulering vind ik bovendien niet minder idealistisch dan de intieme emotionaliteit van de Romantiek. Want daarmee lijkt men – in ieder geval in de zorgbetrekking – over het vreemde, vervreemdende of zelfs weerzinwekkende, dat men evengoed kan tegenkomen, heen te springen. Als Vosman vervolgens naar een zesde kenmerk van Thomas, namelijk, het delen van geheimen, wijst als toetssteen van vertrouwen, dan is het belang van vertrouwen onderstreept maar dan wel in een zeer specifieke zin van vertrouwelijkheid, want de wederkerigheid ontbreekt.

*'De gelijkwaardigheid maakt het mogelijk om op een wel bepaald niveau af te zien van de wederzijdsheid, die kenmerkend is voor vriendschap.'* (Vosman 2006, 71)

In dergelijke zinnen ziet men telkens de worsteling om iets vriendschappelijks in de zorgbetrekking te brengen maar steeds onder bepaalde con-

dities, als een 'zwakke vorm van vriendschap' (Nigel Biggar; zie Vosman 2006, 69). Het zou kunnen zijn dat de kritiek van Reinders hier des te harder aankomt. Men beweegt zich weliswaar in de richting van vriendschap, maar op een kritiek moment wordt een grens getrokken.

Die 'zwakke vorm van vriendschap' zou de zwakheid van het model kunnen zijn. Het beeld van vriendschap moet telkens worden gekwalificeerd ('professionele vriendschap'; 'op de positie van vriend'; 'op de wijze van vriendschap') of gecorrigeerd (naar de definitie van Aristoteles en Thomas en niet naar het voorbeeld van de Romantiek). Dat levert een praktisch én een fundamenteel-theoretisch probleem op. Het praktische probleem is dat men steeds moet uitleggen wat men er eigenlijk mee bedoelt. Dat lukt misschien wel onder geestelijk verzorgers, maar zal niet of nauwelijks mogelijk zijn in de communicatie met cliënten en collega's in de zorg. Hoe moet men dan omgaan met de verwachtingen die een dergelijke term bij cliënten wekt? Cliënten en buurtbewoners mogen uiteraard van vriendschap spreken, maar op het moment dat de buurtpastor of geestelijk verzorger het woord zelf in de mond neemt kunnen er andere verwachtingen gewekt worden en andere dingen gebeuren.

Het fundamenteel-theoretische probleem is dat de kwalificaties en correcties steeds van buiten af moeten komen. De keuze voor Aristoteles tegenover de Romantiek is misschien nog te beschouwen als een interne discussie vanuit het begrip 'vriendschap' zelf. Maar wie bepaalt die keuze voor wie? Alle kwalificaties in termen van 'professioneel' of 'op de wijze van' worden extern en op zijn minst in (paradoxe) spanning met de term 'vriendschap' toegevoegd.

## Gastvrijheid als alternatief

Nu omvat mijn omschrijving van gastvrijheid ook een nadere kwalificering, namelijk rolwisseling, maar dan in verruimende in plaats van beperkende zin. Bovendien zijn bij de notie van gastvrijheid beperkingen zoals ten aanzien van noties van vriendschap minder nodig. Het behoort tot de praktijk van gastvrijheid en tot de rollen van gastvrouw/-heer en gast om de ruimte en de grenzen van de betrekking telkens opnieuw te

verkennen en definiëren: nabijheid en afstand, asymmetrie en wederkerigheid, herkenning en vervreemding. De metafoer van gastvrijheid biedt daarbij de ruimte om het vreemd of anders zijn van de ander niet alleen te honoreren maar ook te thematiseren. In principe biedt gastvrijheid ruimte aan vriend én vreemdeling (en ook vijand). Verschillende werelden ontmoeten elkaar, waardoor de hermeneutische kansen gethematiseerd kunnen worden.

Het is bovendien inherent aan gastvrijheid dat zij een morele positie inneemt ten aanzien van de kwetsbaarheid en tragiek van het leven. Dat wordt zichtbaar in de doelgerichtheid van gastvrijheid: het lenigen van aanwezige noden en het vertellen van verhalen. Vrienden delen ook noden en verhalen; maar in de formuleringen van De Boer en Vosman lijkt de relatie zelf doel te worden van de zorgbetrekking. Gastvrijheid verlegt de aandacht naar de interactie. Een methodiek van gastvrijheid zou de focus minder op de personen zelf leggen en meer op de meervoudige rollen die zij aan de dag (kunnen) leggen. De normativiteit wordt enerzijds gevormd door een sociaal-cultureel etiket en anderzijds uitgedaagd door een theologisch of filosofisch ethos. Dat ethos streeft naar wederkerigheid. Door in wederkerigheid de rollen af te wisselen worden – in de praktijk van geestelijke verzorging – ook actieve rollen van de cliënt aangesproken en erkend. Er is sprake van *performatieve empowerment*.

Hoewel de motivering van het vriendschapsmodel mijn diepe instemming heeft, meen ik dat de metafoer misverstanden oproept. Het steeds moeten stellen van condities maakt het gebruik van de metafoer ook onhandig. Natuurlijk had ik de metafoer van gastvrije gast kunnen ontvouwen zonder een vergelijking met professionele vriendschap te trekken. Tegelijk meen ik dat zulke vergelijkingen wenselijk zijn voor het gesprek over de omschrijving van het beroep geestelijk verzorger. Aan de primaire motivatie voor het vriendschapsmodel – een moreel antwoord op het tragische te bieden – kan de metafoer van gastvrijheid evengoed voldoen. De notie van gastvrijheid is mijns inziens beter in staat om vragen van herkenning en verschil, symmetrie en asymmetrie, afstand en nabijheid, wederkerigheid en vreemdelingschap

te thematiseren. Bovendien past de praktijk van gastvrijheid beter bij de narratieve, hermeneutische invalshoek van geestelijke verzorging. De taak van de geestelijk verzorger is niet zozeer om vrienden te maken als om vriend en vreemdeling welkom te heten.

Er is veel voor te zeggen dat geestelijke verzorging begint met het leren van de rol van gast, een belangstellende gast als vreemdeling in een vreemd land. Wat is de belevingswereld van de ander? Wat zijn de sociale en culturele contexten? Wat zijn de gewoonten? Een geestelijk verzorger zal zich een aantal vragen stellen, zoals: 'Ben ik hier welkom en onder welke condities?' 'Wat zijn hier de gewoontes wat betreft spreken, handelen en denken?' Vervolgens: 'Hoe kan ik de ander welkom heten in het contact dat wij hebben?' Gastvrijheid is niet alleen iets dat gastheren of gastvrouwen doen, maar is een interactief gebeuren waarin ook gasten een actieve rol kunnen spelen. De uitdaging voor geestelijk verzorgers is de verschillende rollen te leren spelen met een goed gevoel voor de timing van rolwisseling.

Martin Walton is universitair docent geestelijke verzorging aan de Protestantse Theologische Universiteit, vestiging Groningen. E-mail [mwalton@pthu.nl](mailto:mwalton@pthu.nl)

## Literatuur

Baart, A. (2005). 'Als een vriend... En wat dat mogelijk betekent', in: B. Molenaar & F. Vosman (red.), *Perspectieven op vriendschap*, Amsterdam: SWP, 44-61.

Boer, B. de (2012). 'Een vorm van vriendschap. Over professionaliteit, zorgethiek en geestelijke verzorging', *Tijdschrift Geestelijke Verzorging* 15/65, 10-16.

Derrida, J., *Of Hospitality*, Stanford: Stanford University Press, 2000.

Dittes, J., *Pastoral Counseling: The basics*, Louisville: Westminster John Knox 1999.

Lucas, A.M., & L. VandeCreek, *The Discipline for Pastoral Care Giving: Foundations for outcome oriented chaplaincy*, New York: Haworth Press 2001.

Moyaert, Marianne (2011). *Fragile Identities: Towards a theology of interreligious hospitality*, Amsterdam/New York: Rodopi 2011.

Newlands, G., & A. Smith (2010). *Hospitable God. The transformative dream*, Farnham: Ashgate.

Nouwen, H. (1975). *Reaching Out: The three movements of the spiritual life*, Garden City: Doubleday.

Pembroke, N. (2002). *The Art of Listening: Dialogue, s and p c*, London: T&T Clark/Handsel Press & Grand Rapids: Eerdmans.

Pohl, Chr. D., (1999). *Making Room: Recovering hospitality as a Christian tradition*, Grand Rapids: Eerdmans.

Vosloo, R. (2006). *Engelen als gasten? Christelijke gastvrijheid*, Zoetermeer: Boekencentrum.

Vosman, F. (2005). 'Vriendschap als model voor professionele zorg', in: N. Molenaar & F. Vosman (red.), *Perspectieven op vriendschap*, Amsterdam: SWP, 62-73.

Walton, M. (2012). 'The Welcoming Guest: Practices of mutual hospitality in chaplaincy', in: D. Louw, D.T. Ito & U. Elsdörfer (eds.), *Encounter in Pastoral Care and Spiritual Healing: Towards an integrative and intercultural approach*, Berlin: LIT Verlag, 220- 235.